

Олександра Шипарьова

РОЗВИТОК МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ (1959–1991 РОКИ)

Процес реформування професійно-технічної освіти потребує ґрунтовних наукових досліджень, відповідної нормативно-правової бази. Усебічне вивчення досвіду створення системи підготовки кваліфікованих робітників, етапів її розбудови, управління нею дозволить скласти об'єктивну картину модернізації професійно-технічної освіти на сучасному етапі.

Проблема історії професійно-технічної освіти порушена у низці праць видатних науковців – В. Баранова, С. Батишева, О. Булгакова, А. Веселова, Н. Глазунової, В. Гнедина, Н. Гриневич, І. Лікарчука, Є. Осовського, М. Пузанова, Г. Терещенка.

Проблеми розвитку закладів професійно-технічної освіти УРСР після переходу на підготовку кваліфікованих робітників із наданням середньої освіти розглянуто педагогами В. Барановим, В. Гнедіним, Н. Гриневич [1].

Вплив науково-технічної революції на формування робітничих кадрів в СРСР, удосконалення підготовки на підвищення кваліфікації робітників на виробництві розглянуто видатним науковцем С. Батишевим [2].

Відомий дослідник Н. Глазунова проаналізувала розвиток системи професійно-технічної освіти в 1959–1987 роках, зокрема підвищення рівня політичного керівництва професійно-технічної освітою в умовах її перебудови, діяльність органів управління ПТО щодо створення умов для підвищення якості підготовки кваліфікованих працівників [5].

Видатні педагоги О. Осипов, О. Корольов зверталися до проблеми організації навчально-виробничої роботи в сільських професійно-технічних училищах, зокрема проаналізували особливості набору учнів у сільські ПТУ, шляхи створення матеріально-технічної бази та організацію навчально-виховного процесу в цих закладах [10].

До проблеми періодизації розвитку ПТО зверталися видатні вчені М. Пузанов, Г. Терещенко [14], І. Лікарчук [8], Є. Осовський [11], А. Веселов [4], О. Булгаков [3].

Регіональний аспект у дослідженні розвитку професійно-технічної освіти України в період її реформування та модернізації є досить суттєвим і вартим наукових розвідок. Вивчення умов, особливостей розвитку кожної складової регіону

дасть можливість узагальнити тенденції розвитку професійно-технічної освіти регіону в цілому.

Метою нашої статті є дослідження умов розвитку мережі закладів професійно-технічної освіти Сумської області в 1959–1991 роках.

Професійно-технічна освіта Української РСР набула подальшого розвитку з проголошенням Закону СРСР від 24 грудня 1958 року «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти СРСР», відповідно до якого відбувся перехід від системи державних трудових резервів до професійно-технічної освіти: реорганізувалися всі існуючі типи професійних навчальних закладів у міські професійно-технічні училища з терміном навчання від 1 до 3 років і сільські професійно-технічні училища з терміном навчання 1–2 роки. Перехід до нових типів навчальних закладів мав відбутися протягом 3–5 років з урахуванням особливостей економічних районів [7].

Після прийняття цього Закону відбувся стрімкий розвиток мережі закладів професійно-технічної освіти і збільшувалася кількість учнів у них. За статистичними даними, на 01 січня 1961 р. кількість училищ професійно-технічної освіти Української РСР становила 617 із кількістю учнів 189,8 тис. чол., на 01 січня 1966 р. – 700 училищ, у яких навчалось 285,9 тис. чол.; на 01 січня 1971 р. – 892 училища з кількістю учнів 448,0 тис. чол.; на 01 січня 1972 р. – 913 училищ (з них міські професійно-технічні училища (МПТУ) та технічні училища (ТУ) – 713, сільські професійно-технічні училища (СПТУ) – 200, у яких навчалось 470,0 тис. чол., з яких відповідно у МПТУ та ТУ 367,3 тис. чол., а в СПТУ – 87,7 тис. чол. [9, с. 185]. Кількість МПТУ та ТУ становить 78,1 % від загальної кількості, а СПТУ – 21,9 % від загальної кількості.

Із наведених статистичних даних можна зробити висновок про стрімкий розвиток у перші роки після прийняття Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям...» мережі закладів професійно-технічної освіти Української РСР і значне збільшення кількості учнів у них.

Аналіз документів Державного архіву Сумської області щодо розвитку мережі закладів професійно-технічної освіти (ПТО) дав можливість скласти об'єктивну картину розвитку ПТО на Сумщині [23, арк. 44–45] (див. табл. 1).

Мережа закладів ПТО по Сумській області на 1958–1965 роки

	1958			1959			1960			1961			1962			1963			1964			1965		
	Місто	Село	Усього	Місто	Село	Усього	Місто	Село	Усього	Місто	Село	Усього	Місто	Село	Усього	Місто	Село	Усього	Місто	Село	Усього	Місто	Село	Усього
Кількість училищ (од-ць)	12	7	19	12	7	19	12	7	19	12	7	19	13	9	22	15	11	26	17	14	31	17	14	31
Учнів у них (тис. чол.)	3,6	2,1	5,7	3,7	2,3	6	3,7	2,2	5,9	3,7	2,1	5,8	4,3	2,9	7,2	5	3,7	8,7	5,9	4,8	10,7	5,9	4,8	10,7
Із загальної кількості: училищ і шкіл трудових резервів (од-ць)	10	6	16	11	6	17	12	7	19	12	7	19	13	9	22	15	11	26	17	14	31	17	14	31
шкіл ФЗУ і типу ФЗУ (од-ць)	-2	1	3	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

За даними таблиці видно, що за перші три роки після початку реформування системи професійно-технічної освіти кількість училищ в Сумській області суттєво не змінювалась: у 1958 році було 19 училищ і в 1961 році також 19. Кількість навчальних закладів не змінилася за рахунок розформування шкіл ФЗУ або утворення на їх основі ПТУ. Тільки за два роки (1963 і 1964 роки) було відкрито 9 училищ (4 і 5 відповідно).

Варто зазначити, що дещо змінилася кількість учнів в училищах протягом 1958–1961 років, а починаючи з 1962 року контингент учнів значно зріс: у 1961 р. – 4,3 тис. чол., у 1962 р. – 7,2 тис. чол., у 1963 р. – 8,7 тис. чол., у 1964 р. – 10,7 тис. чол., у 1965 р. – 10,7 тис. чол.

Чисельність набору учнів на ті чи інші спеціальності регламентувалася потребами в таких спеціалістах підприємств-замовників і державним планом підготовки кваліфікованих робітників відповідно до економічних потреб регіону.

Наприклад, у 1962 році в Сумській області працювало 6 училищ механізації сільського господарства (УМСГ) – Глухівське сільське професійно-технічне училище № 1 (Глухівський район), Кролевецьке сільське професійно-технічне училище № 2 (с. Реутинці Кролевецького району), Конотопське сільське професійно-технічне училище № 3 (Конотопський район), Лебединське сільське професійно-технічне училище № 4 (Лебединський район), Мало-Ворожбянське сільське професійно-технічне училище № 6 (Лебединський район), Роменське сільське професійно-технічне училище № 7 (Роменський район). Ці навчальні заклади здійснювали підготовку кадрів для сільського господарства області та Казахської РСР відповідно до заявок обласного об'єднання «Сільгосптехніка», обласного тресту радгоспів і обласного управління сільського гос-

подарства [20, арк. 61–62].

Виконавчим комітетом Сумської обласної Ради депутатів трудящих від 23.03.1962 р. прийнято рішення № 234 «Про прийом учнів до УМСГ в 1962 році», згідно з яким затверджено план прийому учнів до УМСГ на 1962 р. в кількості 4410 чоловік, у тому числі для підготовки кадрів для сільського господарства Сумської області 2760 чоловік і Казахської РСР 1650 чоловік по районах, радгоспах, професіях, кварталах і училищах.

З метою покращення підготовки кадрів для сільського господарства Сумське обласне управління професійно-технічної освіти при Раді Міністрів УРСР повинне було створити в УМСГ додаткові навчальні кабінети, лабораторії, майстерні, необхідні для підготовки кадрів нових профілів з продовженими строками навчання у відповідності з навчальними програмами.

Покращенням матеріально-технічного забезпечення навчально-виробничого процесу УМСГ опікувалися підприємства-замовники кадрів: за заявкою Сумського обласного управління професійно-технічної освіти повинні були безкоштовно передавати УМСГ машини, механізми, прилади та інше устаткування, необхідне для якісної підготовки механізаторів та виробничих кадрів [20, арк. 61–62].

Відповідно до плану підготовки кадрів в 1962 році УМСГ здійснювали підготовку робітників для колгоспів і радгоспів області за такими професіями: тракторист-машиніст з 1-річним строком навчання [20, арк. 144, 145, 150, 157], тракторист з 6-місячним строком навчання [20, арк. 152, 156], механік-комбайнер з 6-місячним строком навчання [20, арк. 148], електромонтер сільської електрифікації і зв'язку з 1,5-річним строком навчання [20, арк. 153], механік тваринних ферм з 2-річним строком навчання [20,

арк. 157], слюсар по ремонту тракторів, автомобілів та сільськогосподарських машин з 1,5-річним строком навчання [20, арк. 155]; для об'єднання «Сільгосптехніка» готували електромонтерів сільської електрифікації з 10-місячним строком навчання [20, арк. 158].

Згідно рішення виконавчого комітету Сумської обласної Ради депутатів трудящих № 230 від 22.04.1966 року на виконання постанови ЦК КПУ і Ради Міністрів Української РСР від 04.03.1966 року № 206 «Про заходи по розширенню навчання і влаштуванню на роботу в народне господарство молоді, яка закінчує загальноосвітні школи Української РСР в 1966 році» з метою покращення підготовки робітничих кадрів у Сумській області відкрито 4 ТУ: у м. Шостка на 330 учнів для підготовки кваліфікованих робітників металообробних і будівельних професій; у м. Ромни на 210 учнів на базі тресту «Сумсільстрой» для підготовки кваліфікованих робітників будівельних професій; у м. Ромни на базі тресту «Сумхімстрой» для підготовки кваліфікованих робітників будівельних професій; у с. Зноб-Новгородське на 270 учнів для підготовки механізаторів сільського господарства обласного управління сільського господарства [17, арк. 39–40].

У 1967 році в Сумській області здійснювало підготовку кваліфікованих робітників 23 навчальні заклади професійно-технічної освіти [18, арк. 21]. У доповіді начальника Сумського обласного управління професійно-технічної освіти зазначено, що внаслідок недостатньої сітки навчальних закладів значна частина випускників загальноосвітніх шкіл не мало можливості одержати професійно-технічну підготовку, що ускладнювало своєчасне та ефективне залучення їх у виробництво [18, арк. 20].

Зазначимо, що відповідно до постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 02.04.1969 року № 240 «Про заходи щодо подальшого покращення підготовки кваліфікованих робітників в навчальних закладах системи професійно-технічної освіти» почалася реорганізація професійно-технічних навчальних закладів у ПТУ з підготовки кваліфікованих робітників з середньою освітою. Такий перехід мав здійснюватись поступово, по мірі створення відповідної матеріально-виробничої бази і підбору педагогів [13].

Поступово розширювався перелік професій, які можна було здобути в сільських ПТУ. Згідно наказу по Сумському обласному управлінню сільського господарства № 77 від 02.04.1969 року [21, арк. 176–193] затверджено план прийому учнів до сільських ПТУ на 1969 рік за такими спеціальностями: тракторист-машиніст з 1-річним строком навчання [21, арк. 178, 183, 191]; механізатор тваринницьких ферм з 2-річним строком навчання [21, арк. 184]; тракторист з 6-місячним

строком навчання [21, арк. 179]; майстер-наладчик по технічному нагляду за машинно-тракторним парком з 6-місячним строком навчання [21, арк. 180]; майстер-наладчик по технічному нагляду за машинно-тракторним парком, зайнятий в тваринництві з 6-місячним строком навчання [21, арк. 181]; тракторист-машиніст з 2-річним строком навчання [21, арк. 182]; слюсар по ремонту тракторів, автомобілів та сільгосп-машин з 1,5-річним строком навчання [21, арк. 185, 186]; електромонтер сільської електрифікації і зв'язку з 1,5-річним строком навчання [21, арк. 187–189]; електромонтер сільської електрифікації з 1-річним строком навчання [21, арк. 190]. Також у цих закладах здійснювалась підготовка кваліфікованих робітників для водогосподарського будівництва [21, арк. 192], агролісомеліораторів, лісоводів, трактористів-машиністів агролісомеліоративних робіт [21, арк. 193]. Як бачимо, порівняно з 1962 роком зросла кількість спеціальностей, за якими готували кваліфікованих робітників у сільських ПТУ Сумщини.

Аналіз архівних джерел показав, що в 1974 році в Сумській області функціонувало 29 денних ПТУ, із них міські ПТУ – 15, ТУ – 4, сільські ПТУ – 10. Із зазначених навчальних закладів лише 11 здійснювало підготовку кваліфікованих робітників із середньою освітою (середні міські ПТУ – 7, середні сільські ПТУ – 4) (відповідно 47 % від загальної кількості міських ПТУ і 40 % від загальної кількості сільських ПТУ). У 1974 році денні професійно-технічні навчальні заклади області закінчили 14543 учні, із них міські ПТУ – 7521 учень (51,7 % від загальної кількості), ТУ – 2446 учнів (16,8 % від загальної кількості), сільські ПТУ – 4576 учнів (31,5 % від загальної кількості). Середню освіту разом з професією отримало в міських ПТУ 3163 учні (21,7 % від загальної кількості), у сільських ПТУ – 1683 учні (11,6 % від загальної кількості). Також у зазначений період в області працювало 2 спеціалізовані ПТУ [24, арк. 1 – 1 зв.].

У 1975 році на Сумщині здійснювало підготовку кваліфікованих робітників 29 денних ПТУ, із них міських ПТУ – 15, ТУ – 4, сільських ПТУ – 10. 15 навчальних закладів здійснювало підготовку робітників із середньою професією (середні міські ПТУ – 9, середні сільські ПТУ – 6) (60 % і 60 % від загальної кількості міських і сільських ПТУ відповідно). У 1975 році закінчили денні ПТУ 14811 учень, із них міські ПТУ 7698 учнів (52 % від загальної кількості), ТУ – 2581 учень (17,4 % від загальної кількості), сільські ПТУ – 4542 учні (30,6 % від загальної кількості). Середню освіту поряд із професією отримало в міських ПТУ 4353 учні (29,3 % від загальної кількості), у сільських ПТУ – 2196 учнів (14,8 % від загальної кількості). Також у зазначений період в області діяло 1 спеціалізоване

училище [25, арк. 1. – 1 зв.].

Аналіз архівних джерел дав змогу зробити висновок про те, що відповідно до постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 28.01.1975 року № 82 «Про заходи щодо розширення мережі середніх сільських професійно-технічних училищ і покращення їх роботи» в області зростає кількість спеціальностей, за якими готували кваліфікованих робітників у сільських ПТУ. Відповідно до наказу по Сумському обласному управлінню сільського господарства № 112 від 30.04.1975 року «Про прийом учнів в сільські ПТУ в 1975 році» [22, арк. 44–46] підготовка механізаторських та інших виробничих кадрів для колгоспів здійснювалась за такими спеціальностями: майстер-наладчик по технічному нагляду за машинами та обладнанням тваринницьких ферм з 6-місячним строком навчання [22, арк. 45]; майстер машинного доїння корів з 3-місячним строком навчання [22, арк. 45]; машиністи холодильних установок з 6-місячним строком навчання [22, арк. 45]; тракторист-машиніст III класу з 8-місячним строком навчання [22, арк. 45]; тракторист-машиніст широкого профілю з кваліфікацією слюсаря по ремонту сільськогосподарської техніки (обладнання тваринницьких ферм) з 2-річним строком навчання [22, арк. 45]; тракторист-машиніст III класу з 1-річним строком навчання [22, арк. 45]; електромонтер сільської електрифікації та зв'язку з 2-річним строком навчання [22, арк. 45]; механізатор тваринницьких ферм з кваліфікацією електромонтера з 2-річним строком навчання [22, арк. 45]; слюсар по монтажу, експлуатації та ремонту обладнання тваринницьких ферм з кваліфікацією електромонтера з 2-річним строком навчання [22, арк. 45]; оператор по вирощуванню курчат на м'ясо з 1-річним строком навчання [22,

арк. 45]; оператор з первинної обробки молока з 1-річним строком навчання [22, арк. 46]; слюсар по ремонту тракторів, автомобілів та сільськогосподарських машин з 2-річним строком навчання [22, арк. 46]; вівчар-механізатор з 1-річним строком навчання [22, арк. 46]; майстер наладчик по технічному нагляду за машинно-тракторним парком з 6-місячним строком навчання [22, арк. 46]; тракторист-машиніст III класу з 1-річним строком навчання [22, арк. 46].

Виконавчим комітетом Сумської обласної Ради депутатів трудящих 03.06.1975 року прийнято постанову № 331 «Про розширення мережі та покращення роботи середніх сільських ПТУ області» відповідно до постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 28.01.1975 року № 82 «Про заходи щодо розширення мережі середніх сільських професійно-технічних училищ і покращення їх роботи» та ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 08.04.1975 року № 177 з цього питання. Згідно з постановою обласного виконавчого комітету було дано завдання на будівництво середнього сільського ПТУ в смт. Недригайлів на 720 учнів (строк завершення будівництва – 1979 рік) [19, арк. 42], а також завдання на будівництво навчальних, лабораторно-практичних та суспільно-побутових корпусів з їдальнями в сільських ПТУ на 1976–1980 роки [19, арк. 43], на будівництво гуртожитків та жилих будинків в сільських ПТУ на 1976–1980 роки [19, арк. 44]. Цією ж постановою затверджено план переходу сільських ПТУ в середні [19, арк. 47] (див. табл. 2), а також список закріплення сільських ПТУ за колгоспами, радгоспами та іншими сільськогосподарськими організаціями з метою покращення практичної підготовки кваліфікованих кадрів [19, арк. 45–46].

Таблиця 2

План переведу сільських ПТУ Сумської області в середні ПТУ

№ з/п	Училище	З якого року працює як середнє	У якому році намічено перехід в середнє
1.	Глухівське середнє СПТУ № 1	1969	
2.	Реутинське СПТУ № 2		1975
3.	Вировське СПТУ № 3		1977
4.	Лебединське середнє СПТУ № 4	1972	
5.	Хотінське СПТУ № 5		1977
6.	Ворожбянське середнє СПТУ № 6	1974	
7.	Глинське СПТУ № 7		1978
8.	Іскрисківщинське СПТУ № 8		1976
9.	Зноб-Новгородське СПТУ № 9		1975
10.	Синівське середнє СПТУ № 10	1973	
11.	Недригайлівське СПТУ № 11		1979

У 1976 році на Сумщині здійснювало підготовку кваліфікованих робітників 30 денних ПТУ, із них міських ПТУ – 16, Ту – 4, сільських ПТУ – 10. 17 навчальних закладів здійснювало

підготовку робітників із середньою професією (середні міські ПТУ – 9, середні сільські ПТУ – 8) (56,2 % і 80 % від загальної кількості міських і сільських ПТУ відповідно). У 1976 році закінчило

денні ПТУ 15079 учнів, із них міські ПТУ 8003 учнів (53 % від загальної кількості), ТУ – 2697 учнів (19 % від загальної кількості), сільські ПТУ – 4379 учнів (29 % від загальної кількості). Середню освіту поряд із професією отримало в міських ПТУ 5141 учень (34,1 % від загальної кількості), у сільських ПТУ – 2671 учень (17,7 % від загальної кількості) [26, арк. 1 – 1 зв.].

За даними Сумського обласного управління професійно-технічної освіти Сумської області, у 1980 році в системі ПТО області існувало два типи навчальних закладів: середні міські і сільські професійно-технічні училища (СМПТУ та ССПТУ) та технічні училища (ТУ). У СМПТУ та ССПТУ вступали учні, які закінчили 8 класів і отримували робітничу професію та середню освіту, а в ТУ здійснювалась підготовка молоді, яка закінчила загальну середню школу [15, с. 2].

У 1980 році в Сумській області працювало 33 навчальні заклади професійно-технічної освіти, з яких 24 середні (із них СМПТУ – 13, ССПТУ – 11) і 9 ТУ. У цих навчальних закладах здійснювали підготовку для 28 міністерств і відомств за 100 спеціальностями [12; 15].

Варто зазначити, що лише в м. Суми в 1984–1985 н.р. здійснювало підготовку кваліфікованих робітників 8 середніх ПТУ. Випускники цих навчальних закладів працевлаштовувались в різні галузі народного господарства, в основному це машинобудування, хімічна промисловість, будівництво [16, арк. 148–152].

У 1989 році у Сумській області здійснювало підготовку робітничих кадрів 46 закладів ПТО за 90 професіями [6, с. 136–138, с. 140–148].

Отже, аналіз нормативних документів, архівних джерел показав, що протягом 1959–1991 років відбувався інтенсивний розвиток мережі закладів професійно-технічної освіти Сумщини: відбувалася реорганізація закладів, відривалися нові професії, значно зросла чисельність учнів у ПТУ. Подальшого розвитку потребують питання матеріально-технічного забезпечення навчально-виробничого процесу, взаємодія закладів професійно-технічної освіти з базовими підприємствами, що дасть змогу глибокому, об'єктивному аналізу розвитку професійно-технічної освіти Сумщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранов В. И. Рабочая смена: О развитии профессионально-технического образования в УССР / В. И. Баранов, В. Н. Гнедин, Н. П. Гриневиц. – Київ : Вища школа, 1976. – 168 с.
2. Батышев С. Я. Актуальные проблемы подготовки рабочих высокой квалификации / С. Я. Батышев. – М. : Педагогика, 1979. – 224 с.
3. Булгаков А. А. Профессионально-техническое образование в СССР на современном этапе / А. А. Булгаков. – М. : Высшая школа, 1977. – 311 с.
4. Веселов А. Н. Профессионально-техническое образование в СССР : Очерки по истории среднего и низшего профтехобразования / А. Н. Веселов. – М. : Профтехиздат, 1961. – 435 с.
5. Глазунова Н. И. Подготовка рабочей смены: развитие системы профессионально-технического образования. 1959–1987 гг. / Н. И. Глазунова. – К. : Вища школа, 1987. – 197 с.
6. Гринев Е. А. 150 рабочих профессий: справочник / Е. А. Гринев. – Х. : Прапор, 1989. – 148 с.
7. Закон СССР от 24.12.1958 «Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=9934>.
8. Лікарчук І. Л. Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи / І. Л. Лікарчук. – К. : Педагогіка, 1999. – 287 с.
9. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР : статистичний збірник. – К. : Статистика, 1973. – 320 с.
10. Осипов А. Н. Организация учебно-производственной работы в сельских профессионально-технических училищах : метод. пособие / А. Н. Осипов, А. Ф. Королев. – М. : Высшая школа, 1979. – 270 с.
11. Осовский Е. Г. Развитие теории профессионально-технического образования в СССР (1917–1940) / Е. Г. Осовский. – М. : Высшая школа, 1980. – 287 с.
12. Перечень профессий, по которым ведется подготовка квалифицированных рабочих в ПТУ Сумской обл. – Сумы, 1980. – 22 с.
13. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 02.04.1969 року № 240 «Про заходи щодо подальшого покращення підготовки кваліфікованих робітників в навчальних закладах системи професійно-технічної освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss5177.htm>.
14. Пузанов М. Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М. Ф. Пузанов, Г. И. Терещенко. – К. : Вища школа, 1980. – 232 с.
15. Система ПТО Сумщини. – Сумы, 1980. – 4 с.
16. Державний архів Сумської області (ДАСО) // Ф. Р-1477, оп. 2, спр. 501, 157 арк.
17. ДАСО // Ф. 2196, оп. 9а, спр. 133, 249 арк.

18. ДАСО // Ф. 2196, оп. 9а, spr. 224, 82 ark.
19. ДАСО // Ф. 2196, оп. 9а, spr. 715, 81 ark.
20. ДАСО // Ф. 2196, оп. 9, spr. 1800, 189 ark.
21. ДАСО // Ф. 3335, оп. 1, spr. 169, 277 ark.
22. ДАСО // Ф. 3335, оп. 1, spr. 200, 301 ark.
23. ДАСО // Ф. 3427, оп. 1, spr. 389, 113 ark.
24. ДАСО // Ф. 3369, оп. 1, spr. 683, 47 ark.
25. ДАСО // Ф. 3369, оп. 1, spr. 723, 56 ark.
26. ДАСО // Ф. 3369, оп. 1, spr. 763, 68 ark.

REFERENCES

1. Baranov V. Y. Rabochaia smena: O razvytyi professionalno-tekhnicheskogo obrazovaniya v USSR / V. Y. Baranov, V. N. Hnedyn, N. P. Hrynevych. – Kyiv : Vyshcha shkola, 1976. – 168 s.
2. Batshev S. Ia. Aktualnye problemy podgotovky rabochykh vysokoi kvalifikatsyy / S. Ia. Batshev. – M. : Pedagogika, 1979. – 224 s.
3. Bulhakov A. A. Professionalno-tekhnicheskoe obrazovaniye v SSSR na sovremennom etape / A. A. Bulhakov. – M. : Vysshaya shkola, 1977. – 311 s.
4. Veselov A. N. Professionalno-tekhnicheskoe obrazovaniye v SSSR : Ocherky po ystoriy srednego y nyzsheho proftekhobrazovaniya / A. N. Veselov. – M. : Proftekhizdat, 1961. – 435 s.
5. Hlazunova N. Y. Podgotovka rabochei smeny: razvytye systemy professionalno-tekhnicheskogo obrakhovaniya. 1959–1987 hh. / N. Y. Hlazunova. – K. : Vyshcha shkola, 1987. – 197 s.
6. Hrynev E. A. 150 rabochykh professiy: spravochnyk / E. A. Hrynev. – Kh. : Prapor, 1989. – 148 s.
7. Zakon SSSR ot 24.12.1958 «Ob ukreplenii svyazy shkoly s zhyzniiu y o dalneishem razvytyi systemy narodnoho obrazovaniya v SSSR» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=9934>.
8. Likarchuk I. L. Profesiino-tekhnichna osvita Ukrainy: istorychni shliakh i perspektyvy / I. L. Likarchuk. – K. : Pedagogika, 1999. – 287 s.
9. Narodna osvita, nauka i kultura v Ukrainskii RSR : statystychni zbirnyk. – K. : Statystyka, 1973. – 320 s.
10. Osypov A. N. Orhanyzatsiya uchebno-proyvodstvennoi raboty v selskykh professyonalno-tekhnicheskyykh uchylshchakh : metod. posobyie / A. N. Osypov, A. F. Korolev. – M. : Vysshaya shkola, 1979. – 270 s.
11. Osovskiy E. H. Razvytye teoryy professyonalno-tekhnicheskogo obrazovaniya v SSSR (1917–1940) / E. H. Osovskiy. – M. : Vysshaya shkola, 1980. – 287 s.
12. Perechen professiy, po kotorym vedetsia podgotovka kvalifikatsyionnykh rabochykh v PTU Sumskoi obl. – Sumy, 1980. – 22 s.
13. Postanova TsK KPRS i Rady Ministriv SRSR vid 02.04.1969 roku № 240 «Pro zakhody shchodo podalshoho pokrashchennia pidgotovky kvalifikovanykh robitnykiv v navchalnykh zakladakh systemy profesiino-tekhnichnoi osvity» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr5177.htm>.
14. Puzanov M. F. Ocherky ystoriy professyonalno-tekhnicheskogo obrazovaniya v Ukrainskoi SSR / M. F. Puzanov, H. Y. Tereshchenko. – K. : Vyshcha shkola, 1980. – 232 s.
15. Systema PTO Sumshchyny. – Sumy, 1980. – 4 s.
16. Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti (DASO) // F. R-1477, op. 2, spr. 501, 157 ark.
17. DASO // F. 2196, op. 9а, spr. 133, 249 ark.
18. DASO // F. 2196, op. 9а, spr. 224, 82 ark.
19. DASO // F. 2196, op. 9а, spr. 715, 81 ark.
20. DASO // F. 2196, op. 9, spr. 1800, 189 ark.
21. DASO // F. 3335, op. 1, spr. 169, 277 ark.
22. DASO // F. 3335, op. 1, spr. 200, 301 ark.
23. DASO // F. 3427, op. 1, spr. 389, 113 ark.
24. DASO // F. 3369, op. 1, spr. 683, 47 ark.
25. DASO // F. 3369, op. 1, spr. 723, 56 ark.
26. DASO // F. 3369, op. 1, spr. 763, 68 ark.